

143. o.). Másutt egy egész oldalas német dokumentumot emelt be könyvébe, mindenfajta fordítás, de akár csak a tartalomra való utalás nélkül (112. o.). Hasonlóképp érthetetlen, hogy miért szól a szerző a témába vágó arab források hiányáról, miközben maga is idéz ilyeneket, s irodalomjegyzékében is szerepeltet ilyen írásokat (96., 212. o.), illetve szokatlan módon irodalomjegyzékében egy Wikipédia-szócikk is szerepel. Azonban minden hiányosságért kárpótol a szerző által csatolt kincset érő függelék: egy német utazóknak kiadott Palesztina-térkép egy lista követ a templomos, protestáns és katolikus kolóniák, illetve rendek intézményeiről és településeiről (145–146. o.). Ezek után egy külföldi náci párttagok számára kiadott hivatalos viselkedési útmutatót olvashatunk. Majd pedig a könyv kereken ötven oldalát kitevő lista az összes ismert palesztinai náci párttagot igyekszik felsorolni a United States Holocaust Memorial Museum, az Israel State Archives, a Central Zionist Archives és a Yad Vashem Archives adatai alapján (200. o.). Wawryzn körültekintőségére utal, hogy a Palesztinában született, de nem a Szentföldön belépett náci párttagokról is közöl egy listát. Tekintettel a könyv széles forrásbázisára, fontos témájára és a most elsőként közzétett értékes forrásokra a *Nazis in the Holy Land 1933–1948* megkerülhetetlen részét képezi a második világháborús német diaszpóra közösségek, a holokauszt és a Közel-Kelet történeti irodalmának.

László Bernát

BARRETT TILLMAN

FORGOTTEN FIFTEENTH: THE DARING AIRMEN WHO CRIPPLED HITLER'S WAR MACHINE

(*Regnery History, Washington DC, 2014. 338 o. ISBN 978-1-62157-208-4*)

A magyar szempontból is különösen érdekes és fontos amerikai 15. légi hadsereg aktivitása és története a második világháború folyamán a „nagy testvér”, az amerikai 8. légi hadsereg árnyékában annál mindig is sokkal csekélyebb publicitást kapott. Bár a kilencvenes évek óta jelentős számú kiadvány jelent meg az amerikai 15. légi hadsereg alárendelt alakulatairól osztály-, illetve néha század szinten is, valamint szép számban jelentek meg itt szolgáló hajózók visszaemlékezései is (főleg vadászpilótáktól), a légi hadsereg egészét, annak hadászati–harcászati aktivitását stratégiai szempontok szerint vizsgáló művek alig születtek. Minden bizonnyal ez lehetett az oka a *Forgotten Fifteenth* megszületésének, melynek előszavában (ix. o.) a szerző ugyan azt állítja, hogy ez az első teljes terjedelmű mű az amerikai 15. légi hadsereg történetéről, ez azonban így nem pontos, valójában ez a harmadik ilyen kiadvány.¹

A kötet szerzője, Barrett Tillman újságíróként végzett, és immár évtizedek óta kutat és publikál – tudományos igénnyel – amerikai katonai repüléstörténeti témákban. Több száz rövidebb tanulmány és cikk mellett több tucat monográfiája jelent már meg, kutatásai és publikációi különösen kiemelendők az amerikai haditengerészeti repülés témájában, melyekért több rangos díjat is kapott, és több olyan kötetet is jegyez a témában, melyek igazi klasszikusnak számítanak.² Emellett állandó televíziós szakértőként is tevékenykedik a tengerentúlon. A kiváló írói vénával és mesélői

¹ A korábban megjelent két könyv: *Kenn C. Rust: Fifteenth Air Force Story*. Temple City, Historical Aviation Album, 1976. – amely első negyven oldalán mutatja be az amerikai 15. légi hadsereg összefoglaló történetét –, valamint *Kevin A. Mahoney: Fifteenth Air Force against the Axis: Combat Missions over Europe during World War II*. Lanham, Scarecrow Press, 2013., amely napról napra követi az eseményeket és bevetéseket. Utóbbi kötettel Tillman műve feltehetően párhuzamosan készült, de Mahoney könyve előbb jelent meg.

² Barrett Tillman máig legnagyobb hatású műve ezek közül a John B. Nicholssal közösen írt, azóta számos újabb kiadást is megért munkája: *On Yankee Station: the Naval Air War Over Vietnam*. Annapolis, Naval Institute Press, 1987.

készséggel rendelkező szerző könyvei nagyon olvasmányosak és rendkívül népszerűek az angol nyelvű könyvpiacra.

Legújabb könyve, a *Forgotten Fifteenth* szerkezetében végigköveti az amerikai 15. légi hadsereg történetét az 1943. novemberi megalakításától az európai hadműveletek végéig. Művében a szerző kitér a légi hadsereg fő stratégiai céljaira, valamint a kiépülése, majd a működése során általuk megtapasztalt kihívásokra és nehézségekre is. A stratégiai jelentőségű események mellé színes apróságokat is felvillant, művét rendkívül olvasmányos és szórakoztató, elbeszélő stílusban írta számos visszaemlékezéssel színesítve, nem pedig repetitíven, az események napról napra történő bemutatásával.

A kötet erényei közé tartozik, hogy kitér kevésbé ismert részletekre és alakulatokra is, melyek szerepe szintén fontos volt a légi hadsereg működése szempontjából. Szimpatikus, ahogy kiemeli a bázisokat építő műszaki egységek erőfeszítéseit, majd az ott állomásozó alakulatok földi személyzetének kemény munkáját, akik folyamatosan igen magas bevetetőségi rátát tudtak biztosítani az alárendelt repülőalakulatok géppálmányánál. Emellett a repülők közül az időjárás-, és fotófelderítő kötelékek ugyanúgy szóba kerülnek, mint a bombázó és vadászrepülő alakulatok sokkal ismertebb tevékenysége.

A szerző – egyetlen kivétellel³ – nem görgeti tovább az amerikai 15. légi hadsereggel kapcsolatos mítoszokat sem (amelyek közül több is kötődik például a kizárólag fekete személyzetből álló 332. vadászrepülő osztály tevékenységéhez), és helyesen mutat rá több fontos, bár kevésbé ismert tényezőre. Ilyen például az „napfényes Itália” területén állomásozó repülőalakulatok akut problémája az időjárással, amely a térségben a vártnál sokkal rosszabb volt és számottevően akadályozta az amerikai repülőalakulatok hadműveleti tevékenységét. Arra is helyesen mutat rá, hogy az olajcéllok fontossága, stratégiai jelentősége közismert, az azonban kevésbé köztudott, hogy az amerikai 15. légi hadsereg számára nem az egyébként rendkívül erősen védett, Ploesti környéki olajcéllok voltak a legnehezebb célpontok, hanem a Bécs környéki ipartelepek, és itt szenvedték el a legnagyobb veszteségeiket is.

A szerző kitér az ellenfelekre, köztük több alkalommal a magyar légierőre, bár az ellenfél kisebb tengelyhatalmak légierői közül Tillman kifejejtette a horvátokat, pedig ők is számos bevetést repültek az amerikai 15. légi hadsereg ellen – rendkívül csekély eredménnyel, súlyos veszteségekkel –, és van róluk elérhető angol nyelvű, népszerűsítő irodalom is.⁴

A szerző egyébként számos alkalommal említi a magyar vadászrepülőket, sőt kifejezetten hízeleg a magyaroknak, amikor a „respected opponent”, azaz „tisztelt ellenfél” kifejezést használja rájuk (198. o.). Ezzel kapcsolatban azért nem árt tudni, hogy az amerikai hajózók 1944–45-ben nemcsak hogy nem tudták megkülönböztetni a magyar felségjelet a némettől, de zömüknek halvány fogalma sem volt a magyar légierő létezéséről.⁵

Bár Tillman a téma angol nyelvű szakirodalmát nagyon jól ismeri, jómagam szívesen láttam volna a felhasznált források között az ellenfelekkel kapcsolatos eredeti nyelvű forrásokat is. Jól tudom persze, milyen nehéz a sok különféle nyelven megírt szakirodalmat összegyűjteni és lefordítani, azonban számos érdekes és fontos részlet a másik oldallal kapcsolatban angolul nem érhető el. Ezek ismeretében néhány téves állítás is elkerülhető lett volna. Két ilyen magyar vonatkozású téves állítást emelnék ki: a szerző a 143. oldalon azt állítja, hogy a magyar 101. vadászrepülő osztály 1944. augusztus 22-ét követően az aznap és addig elszünetelt veszteségei miatt került a harcból kivonásra, holott ennek a másnap bekövetkezett román kiugrás miatti, a térségben gyökeresen megváltozó stratégiai helyzet volt az oka (hivatkozás nem szerepel állítása végén). Szintén a magyarokkal kapcsolatos tévedésként a szerző a 189. oldalon azt állítja, hogy a magyar repü-

³ Ez a kivétel a „ki lőtte le Erich Hartmann Románia felett” ügy boncolgatása (a második világháború legeredményesebb német vadászpilótájának Románia feletti, 1944 nyári ejtőernyős ugrása máig erősen foglalkoztatja az amerikaiakat és szokásuk ezt Robert Goebel, a 31. FG egyik ászának egyik légi győzelméhez kötni, de véleményem szerint ez a kombinálás igazolhatatlan). Lásd erről: *B. Stenge Csaba*: In memoriam Robert John Goebel. In: Magyar Repüléstörténeti Társaság Évkönyve, 2011. 164–165. o.

⁴ *Dragan Savic-Boris Ciglic*: Croatian Aces of World War 2. Oxford, 2002. 63–66. o.

⁵ Lásd erről pl. *George Loving*: Woodbine Red Leader. A P-51 Mustang Ace in the Mediterranean Theater. New York, 2003. 259. o.

lők „olaszok”-nak hívták az amerikai repülőket, ami nem felel meg a valóságnak (valójában néha „angolozták” az amerikaiakat a magyar repülőket). Hivatkozás ehhez a téves állításhoz sincs (a mű egészére jellemző egyébként a kissé szórványos jegyzetapparátus, a szerző számos alkalommal lespórolja a jegyzeteket az idézetek végéről, illetve ezek érdemi adattartalommal bíró szövegrészek végéről is hiányoznak). Hivatkozás híján nem tudhatjuk meg a hibás állítás forrását ezúttal sem, mert az ezt az állítást fél oldallal követő, legközelebbi jegyzetben hivatkozott forrás, egy magazinban megjelent újságcikk – mely egyébként szintén magyar témával foglalkozik, mivel a műnek ez a szakasza egy rövid, magyar vonatkozású fejezetben található – bár szintén nem hibátlan, de ezt az állítást nem tartalmazza.⁶

A mű sajnos tartalmaz olyan további bosszantó hibákat is, melyek egy kis plusz munkával könnyen elkerülhetőek lettek volna. Sűrűn előfordul, hogy a bázisok kapcsán szereplő olasz települések nevét elírta a szerző. Néhány betű elütése természetesen még nem tragédia, de egy ízben Budapest összekeverése Bukaresttel is előfordul a könyvben (64. o.), ami jelzése annak, hogy a műben nincs minden rendben a földrajzi ismeretek körül. A nyelvtudás – és lektorálás – hiányának tudható be továbbá, hogy a német légierőben a kötelékből kilőtt ellenséges nehézbombázókra alkalmazott Herausschuss kifejezésből Herausschutz-ot csinál a szerző (48. o.).

Összességében elmondható, hogy a fent említett hibák ellenére Barrett Tillman könyve hasznos és értékes adalék az amerikai 15. légi hadsereg történetéhez, és gördülékeny, szórakoztató stílusa nagyon élvezetes olvasmánnyá teszi. A kötet feltétlenül ajánlott a téma iránt érdeklődő szakma és a szélesebb olvasóközönség számára is.

B. Stenge Csaba

SILKE ARNOLD-DE SIMINE

MEDIATING MEMORY IN THE MUSEUM TRAUMA, EMPATHY, NOSTALGIA

(Emlékezet közvetítés a múzeumban. Trauma, empátia, nosztalgia. Palgrave Macmillan Memory Studies. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2013. 256 o. ISBN 978-0-230-36886-6)

A bölcsészeti- és társadalomtudományokban csakúgy, mint a szélesebb társadalomban, az elmúlt évtizedekben „emlékezet robbanásról” (*memory boom*) szokás beszélni, bár hozzátehetjük, hogy az emlékezetnek ez az áradása nálunk jóval kisebb hullámokat vetett, mint másutt, elsősorban Nyugat-Európában. A londoni egyetemen tanító Arnold-de Simine könyvében számos példán keresztül elemzi ennek a folyamatnak a múzeumok világára gyakorolt hatását.

A szerző értékelése szerint világméretű folyamat eredményeként új típusú múzeumok (és örökségi helyszínek) megjelenéséről beszélhetünk, amelyek jellemzően traumatikus történeti tapasztalatokat dolgoznak fel, témájukból fakadóan ugyanakkor tárgyi anyagban általában szegényebbek, mivel az általuk megjelenített események és korszakok sok esetben éppen maguk fosztották meg szemtanúikat személyes eszközeiktől. Ezek a típusú múzeumok tehát tárgyak helyett inkább a vizualitás egyéb eszközeit hívják segítségül, elsősorban a modern technikát, amely a multimédia kellékeivel tudja megidézni akár egy felejtésre ítélt korszak miliőjét, emellett pedig igen jelentős teret kapnak az események szemtanúinak, túlélőinek modern technikai eszközökkel megőrzött és közvetített személyes elbeszélései, visszaemlékezései. A látogató tehát személyes, egyes szám első személyben elbeszélte történeteken keresztül találkozik a múlttal, ez pedig sokkal közelebbi viszonyt jelent, mint a múzeumok hagyományos világa, hiszen ez a típusú elbeszélés sokkal jellemzőbben

⁶ Mihaly Karatsonyi – James P. Busha: Summer of Hell. Life and death of the Pumas. *Flight Journal*, Winter, 2011. 10–17. o.